

»JÓKA ÖRDÖGÉ«-HEZ ÉS »A HEGEDŰ«-RŐL.

Zliinszky Aladárnak az »Irodalomtört. Közlemények« f. é. 1. füzetében megjelent értekezéséhez voltaképen csak azt az egy adatot akarom csatolni, hogy az általa közölt egyik változathoz hasonló egy német schwank-gyűjteményben is található. A magam csekély számú adatai közt három helyen találok hasonló elbeszélést. De ez a három voltaképen egy, Hans Sachs műve. A talált helyek közül kettő közli az egész elbeszélést eredeti alakjában: a *Merkens* gyűjteménye (*Deutscher Humor alter Zeit. Würzburg, 1879.*), mely a költemény végén keletkezése idejét is feljegyzí, míg a másik (*Altdeutscher Schwank und Scherz aus d. 16. u. 17. Jahrh. Bielefeld u. Leipzig, 1878.*) e végső sorokat elhagyja s egy kevésbé a szöveget is változtatja. Ez elbeszélés harmadik alakja ugyancsak Merkensnek, »*Deutscher Humor. Schwänke und Erzählungen aus älterer Zeit*« cz. kis gyűjteményében van (*Meyers Volksbücher 805. 806.*) s úgy látszik, hogy egyszerű prózai átdolgozása az előbbieknak.

E változat tartalma a következő. Az ördög a földre jön, hogy megházasodjék. Egy gazdag, de csunya öreg asszonyt vesz nőül, a ki éjjel-nappal kínozza. Ezért az erdőbe megy s egy fára ül. Innen lát meg egy orvost, a ki orvosszereket gyűjt. Hozzá csatlakozik tehát s azt az ajánlatot teszi neki, hogy egyenlő nyereségre gyógyítsák az embereket. Az orvos kérdésére elbeszéli, hogy ki ő s mily keserves szenvedéseket kellett kiállania. Kéri az orvost, hogy vegye magához szolgának, egyszersmind megállapodnak abban is, hogy miképen végzik dolgukat. Majd — ez lesz a sorrend — egy uzsorából meggazdagodott polgárt kezd kínozni az ördög; az orvos menjen oda, bűvös szavaira majd eltávozik az ördög. A gazdag ember bizonyosan ad 20 fítot is, a melynek fele aztán az ördögé lesz. Csakugyan így is történik; de az orvos 30 tallért kap a gyógyításért s az erdőben várakozó társának mégis csak tizet ad, azt állítván, hogy csak húszat kapott. Azután egy gazdag papnál ismétlődik ugyanez. De itt már nem akar kimenni az ördög; azt mondja, hogy az orvos tolvaj, a ki őt öt tallérig meglopta, ő pedig tolvajnak nem engedelmeskedik. Az orvos kiszalad a szobából, majd ismét visszaszalad a hirrel, hogy jön az ördög felesége, az egyházi törvényszéktől levelet hoz, a melyben férjét visszaköveteli. Az ördög azt mondja rá, hogy inkább a

pokolba megy. Ki is repül a tetőn, kénköszagot hagyva maga után.

Ez tehát a mint látszik, a Gaál-féle meséhez hasonlít legjobban, bár attól is több adat tekintetében eltér.

De ez a változat mutat még egy más dolgot is, a mit pótlásképen legyen szabad szintén megemlítenem. Azt t. i., hogy nem csak a folyón felfelé úszó, férjökkel a *nyírás* vagy *kaszálás* kérdésén összetűző, tehát nem csak — hogy úgy fejezzem ki — *emberi* módon rossz asszonyokat ismernek ezek az elbeszélések, hanem *ördögien* rosszakat is, vagyis olyanokat a kiktől az ördög is fél, mint az itt közlött elbeszélésben, a Z. A. közlésében is több változatban s másutt is.

Mint hogy épen Arany János költeményéről van szó, még egy másik érdekes elbeszélést is ajánlom az érdeklődők figyelmébe a Merkens gyűjteményéből. Ez pedig nem más, mint Arany »A hegedű« cz. költeményének egy régi alakja, *Sand rub Lazarus »Delitiae historicae et poeticae«* cz. műve után. Tartalma a következő: Krisztus épen egy falu felé halad szent Péterrel. A faluból sípszó hangzik s Péter előre örül, hogy itt bizonyosan búcsú van s így lesz egy kis multság. A mint a faluba érnek, meg is mondja ezt az Idvezítőnek, a ki azt feleli rá, hogy úgy hallja, hogy az emberek részegek s tánczolhatnak. Péter azt válaszolja, hogy nagyon megszomjazott s engedelmet kér, hogy bemehessen egy házba és ihassék egy kis bort. Az Idvezítő le akarja beszélni; végre is megengedi neki, de megmondja, hogy ha megverik a parasztok, őt ne okolja. Péter megígéri, hogy ha két-három pohár bort megiszik, majd visszatér. Ezzel elmegy, de az Úr titkon dudát akaszt a nyakába. A mint belép a házba, egy paraszt mindjárt felszólítja, hogy igyék vele, azután meg dudáljon neki egy kis talp alá valót. Péter magában tiltakozik az ellen, hogy muzsikusnak tartsák, de azért iszik. Később aztán meg akar szökni, de egy részeg paraszt észreveszi s felszólítja hogy dudáljon. Péter mentegetődzik, de amaz követeli, hogy ha a bort megitta, ne menjen el; ha hátán van a duda, csak fújja. Az apostol tagadja, hogy volna a hátán; de amaz nem csak leveszi onnan, hanem még a fejéhez is veri s azt mondja neki, hogy máskor oda ne menjen inni; ezzel lelöki a lépcsőkön. Péter szomorúan tér vissza s szemrehányásokat kap az Idvezítőtől, hogy miért nem fogadott szót.

Ez a változat, a mint látszik, több vonásban különbözik az Arany János szövegétől. Hogy csak a legfőbbeket említsen: Arany egészen magyar földre, az alföldre teszi az esemény helyét, — hegedűt varázsol a Péter hátára, — Arany nem írja le, hogy miképen kerül ki a korcsmából Péter, míg a másik szövegben — a mint láttuk — kilökkik.

Ez a tárgy is méltó volna a kutatásra. Ennek is érdekes volna közvetítő szövegére akadni valami ócska kalendáriumban.

IMRE LAJOS.